

TEME

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 52
Godina XXVI
Novembar, 2021.
[str. 51-56]

© Monos 2021

Inat crkva: jedno ratno prisjećanje

Nihad Krajinović

Slučaj gradnje pravoslavne crkve u dvorištu nane Fate Orlović u Konjević Polju, koja je, nakon dugog i mučnog natezanja, napokon srušena i uklonjena, autor pokušava dovesti u vezu sa sudbinom pravoslavne crkve u toku ratnih godina u poluopkoljenoj Gračanici, koja je bila na meti srpske artiljerije sa Ozrena, kao i ostale bogomolje i drugi objekti u centru grada.. I za jednu i za drugu tvrdi da su inat crkve, ali sa suprotnim predznakom. Ona u dvorištu nane Fate izgrađena je u inat zdravom razumu, ljudskoj i božijoj pravdi. Ovu u Gračanici su, nakon oštećenja srpskom artiljerijom sa Ozrena popravljali i sanirali muslimani Bošnjaci u inat svakom zlu. Isti oni koji su je očuvali od očekivane odmazde, nakon što je posljednjom srpskom granatom srušena munara bijele džamije u centru Gračanice. Opet u inat zlu.

Ključne riječi: Gračanica, pravoslavna crkva, nana Fata, Bijela džamija

Završena je jedna epizoda u životu nane Fate. Borba sa entitetskom i crkvenom vlašću da se bespravno izgrađena “inat crkva” u Konjević Polju izmjesti sa njene zemlje konačno je uspjela.

Nana Fata Orlović nije sretna. Nije sretna baš kao ni onog dana kada je nakon progonstva ponovo kročila na prag svoje kuće i kad tamo nije zatekla one s kojima je djelila sve svoje radosti baš tu, u toj kući. Baš tu, na toj zemlji.

Danas i nema više tih radosti.

Ove koje danas ima nose okus gorčine. Što životne pobjede ne može djeliti s onima s kojima je to nekada davno u naizgled idiličnom svijetu imala namjeru...

Crkva je nestala, odnesena je, porušena – ali nana Fata nije sretna zbog toga. Jer upravo ona, koja priziva Boga da joj odagna duševnu bol, ne može se, kako reče, radovati nestanku jedne Božije kuće. U nekoliko rečenica koje je novinarima javno izgovorila nakon rušenja bespravno sagrađene crkve u njenom dvorištu – svima je, ustvari, rekla sve.

Nema potrebe da jedni zbog toga proklinju, a drugi likuju. Potreban je samo mir. Mir svima nama i mir heroini koja je



Predsjednik Predsjedništva RBiH i vrhovni komandant Armije RBiH Alija Izetbegović u pratnji komandanta Štaba Vrhovne komande generala Rasima Delića u Gračanici, novembra 1993. godine - pored nedirnute pravoslavne crkve. Fotografija je snimljena pola godine od rušenja Ferhadije i drugih banjalučkih džamija, te svega nekoliko sati od rušenja Starog mosta u Mostaru. Snimio: Tomislav Trojak iz Tuzle. Fotografija je objavljena na naslovnici "Armije ljiljana", lista 2. korpusa, u broju od 11. decembra 1993. Dva dana kasnije crkva se našla na meti agresorske artiljerije s Ozrena.

kroz sve ove godine pokazala dostojanstvo bosanske žene i dobrotu majke Bošnjakinje.

Ima li crkva u Konjević Polju na zemlji nane Fate, ikakvu poveznicu sa nekom drugom crkvom, u nekom drugom bosanskom gradu?

Ima, a to je da nije jedina – “inat crkva”.

Ova o kojoj želimo govoriti je pravoslavna crkva u Gračanici, koja je utemeljena sada već daleke 1926. godine, u centru Gračanice pod zvaničnim nazivom, *Hram Vaznesenja Gospodnjeg*. Crkva je preživjela i onaj, ali i ovaj strašni rat i ostala da uspravno služi narodu i molitvi. Uprkos svemu, u inat granatama sa srpskih položaja na Ozrenu i Trebavi koje su pogađale i tu crkvu kao i druge bogomolje u Gračanici i što ne reći, u inat ratnim iskustvenjima, kojima su više od tri i po godine, bili izloženi žitelji ovoga grada, dominantno muslimanske vjere, živeći u polukruženju i bukvalno pod granatama.

Preživjela je, dakle u inat ratu, za razliku od one u dvorištu Nane Fate koja je bila izgrađena na tuđem – gdje ni jednoj bogomolji nije mjesto, ni po božjim ni po ljudskim zakonima. Pravoslavna crkva u dvorištu jedne muslimanke...! Oni koji su je gradili, tjerali su svoj inat, ne obazirući se ni na Boga, ni na zakone.

Oko gračaničke pravoslavne crkve, tokom posljednjeg rata, tjerao se jedan sasvim drugi i drugačiji inat, a to je da opstane, da se održi uspravno, da se zaštititi uprkos svemu i da se sačuva za sva vremena u srcu ovoga grada i srcima njegovih žitelja kao naša bogomolja.

O čemu je, zapravo, riječ?

Zimsko doba 1993. godine, 13. decembar, rano se hvatao mrak. Varljivo ratno zatišje u rano predvečerje prekidale su svirene i eksplozije, sve bliže centru grada. Nekoliko granata ispaljeno je iz rejonu Kamuz – Sočkovac

na Gračanicu. Te večeri jedna od tih granata pogodila je i pravoslavnu crkvu, još su dvije pale tu u neposrednoj blizini. Sutradan smo doznali da je na crkvi teško oštećen i probijen strop, da je gelerima oštećena unutrašnja i vanjska fasada, kao i prozori zgrade.¹ Bila je već nastupila zima, padavine su mogle nanijeti još veću štetu.

U ratnom rukovodstvu općine Gračanica dileme nije bilo: crkvu treba što prije najnužnije sanirati, glasila je odluka. I naredba. Tako je i učinjeno.

Još jedan detalj spominju neki od svjedoka iz tog vremena. Valjalo je naći bakreni lim za sanaciju oštećenog krova crkve – u vremenu totalne blokade, kada u gračanički kraj i slobodni dio Bosne nisu stizale čak ni najosnovnije namirnice. Neko se sjetio da je sačuvano nešto lima, nabavljenog za pokrivanje kupole Šarene džamije u Gračanici, čiju je izgradnju prekinulo izbijanje rata. Po istoj priči, upravo je taj lim iskorišten za pokrivanje dijela krova oštećene crkve, po odobrenju tadašnjeg Odbora Islamske zajednice Gračanica na čelu sa predsjednikom Abdulazizom Zijom Ahmetbegovićem i glavnim imamom Fikret ef. Pašanovićem.

U publikaciji “Duhovni genocid” (1997.), koju je, s predgovorom patrijarha, izdala Srpska pravoslavna crkva, stoji zapisano da je pravoslavna crkva u Gračanici “oštećena granatiranjem muslimanske vojske, 1993. godine.” Baš tako, Gračanlije su granatirali i ubijali sami sebe – kao što su uradili i Sarajlije na Markalama ili Tuzlaci na Kapiji itd. Baš tako: laž do laži... Ali u slučaju Gračanice, ako je i od Patrijarha, puno je... Zato ovdje nećemo spominjati popovu kuću (vlasništvo crkve) u strogom centru Gračanice, u kojoj je živio posljednji predratni gračanički paroh Rade. Samo ćemo reći da su tu lijepu građevinu tobdžije sa Ozrena srušili do temelja, a

1 Reportažu emitovanu na ratnoj Televiziji Gračanica (TVG) o granatiranju i oštećenju crkve snimili su Izudin Duraković i Dževad Muderizović, pripadnici Službe za informisanje Operativne grupe 2 Armije RBiH; video-zapis je dostupan na Youtube kanalu Dževada Muderizovića: <https://youtu.be/GP93wW4SJK8?t=1531> (od 25:30 do 27:35).



Razorena Bijela džamija u Gračanici, oktobar 1995. godine. Snimio: Rusmir Djedović

plac i ruševine prodao Vladika Kačavenda, negdje odmah iza rata. Tako, nek se zna.

Sjećam se i onog jesenjeg poslijepodneva u Gračanici, 9. oktobra 1995. godine, kada je svega nekoliko dana pred potpisivanja primirja, posljednja granata u tom ratu, ispaljena na Gračanicu sa srpskih artiljerijskih položaja na Ozrenu, pogodila Bijelu džamiju u centru grada, srušivši njenu vitku munaru – temelja. Posljednja granata i to direktno u srce Gračanlija.

Svjedočio sam tom događaju nijemim pogledom, ne vjerujući da se to dešava baš sada, na kraju rata, nakon svih pokušaja da tu džamiju sruše ranije. Svjedočio sam tome – koja koincidencija – s radnim kolegom pravoslavne vjere, koji je u tom trenutku bio bliže od mene, što od straha da nagoviješteni i skoro dogovoreni mir neće donijeti mir, što od tuge za našom ljepoticom. Koji trenutak kasnije, počelo je spontano okupljanje revol-

tiranih građana u čaršiji. Neki od njih su bili spremni i za osvetu, bilo kakvu. Pozivali su da se za zločinačko rušenje džamije odmazda izvrši nad pravoslavnom crkvom, kojih 200-300 metara od srušene džamije. Pozivali su da se našteti drugoj gračaničkoj ljepotici.

U tom trenutku, međutim, začuo se glas razuma, koji mi je ojačao vjeru u ljudskost, poštenje, toleranciju. Bile su to riječi tadašnjeg predsjednika Odbora Islamske zajednice Gračanica, r. hadži Abdulaziza Zije Ahmedbegovića, koji je, u namjeri da spriječi gaženje postulata islama, zatražio pomoć pripadnika Armije BiH da osiguranju crkvu, za ne daj bože, ako neko na nju krene iz osvete... I danas mi odzvanjaju riječi čovjeka na kojeg sam kao Gračanlija ponosan: "Crkva se ne smije dirati. Ona je naša, nije njihova. Da je bila njihova ne bi i nju gađali granatama. Ona ostaje u Gračanici." Naravno, policija je odmah osigurala crkvu, smirila i udaljila neke ogorčene i ratobornije građane, a trezvene



Parohijski dom (Popova kuća) pogođena granatom kalibra 130 mm, ispaljenom s agresorskih položaja na Ozrenu u ljeto 1995.

poruke razuma, kakve je izrekao rahmetli Zijo, smirile su uzavrele emocije.

To je primjer Gračanice. To je primjer i brojnih drugih bosanskohercegovačkih gradova, u kojima se tokom rata 1992.–1995. viorila zastava sa zlatnim ljiljanima.

U inat svemu.

Tako se reagiralo u Gračanici te 1995. godine, a da niko nije ni slutio da će par godina kasnije, tamo negdje na bosanskoj poljani – vlasništvu stradale i protjerane porodice Orlović iz Konjević polja, biti izgrađena jedna druga i posve drugačija “inat crkva” – na tuđoj zemlji, nezakonito i bespravno, u inat pravdi, čovjekoljublju, ljudskim i Božjim zakonima. Crkva u Gračanici je, prije toga, već bila “inat crva” – ali u inat ratnome bezumlju, u inat zločincima, u inat onima iz tog vremena, ali i ovima danas koji bi “da Bosne nema”.

Odmah nakon završetka rata Pravoslavna crkva je “ušla u posjed Hrama” (kako se govorilo), “uparohila” sveštenika i zazvonila zvonima da “oglasi mir i pobjedu”. Mir, kojeg smo svi slavili. Pobjedu – valjda, pobjedu dobra nad zlom, oprosta nad grijehom. Pobjedu Gračanice i Bosne i Hercegovine, pobjedu ideje na kojoj su sazđani temelji ove zemlje i naše lokalne zajednice u njoj. Tako mi ovdje u Gračanici želimo da vjerujemo... Mi, koji smo iskreno žalili što se prijeratni paroh, 1992., odazvao zovu nekih drugih, “zvona” i napustio Gračanicu, ostavivši preostale vjernike bez sveštenečke brige i duhovnog vodstva, mi koji smo žalili što je kasnije granata sa Ozrena u potpunosti srušila njegov parohijski dom kao da je bila u pitanju naša rođena kuća – i ne sluteći da će tu ruševinu i plac na kojem je nalazila, “presvijetli” vladika

Kačavenda hladnokrvno prodati čim se malo učvrstio mir.

Upravo u vremenu tog mira, započela je i trajala borba Fate Orlović – borba u inat nepravdi. Tek 25 godina kasnije nana Fata ušla je u posjed svoje ledine. U inat nepravdi, u ime mira i tolerancije, oprosta i suživota.

Inat je na kraju ipak pobijedio, ali onaj istinski, bosanski inat – i u Gračanici, i u Konjević Polju.

SUMMARY
THE CHURCH OF SPITE (INAT): ONE
WAR MEMORY

The author attempts to connect the case of the Orthodox church built in the yard of grandmother Fata

Orlović in Konjević Polje, which was finally demolished and removed after a long and painful struggle, with the fate of the Orthodox church during the war years in the semi-besieged Gračanica, which was targeted by Serbian artillery from the Ozren mountain, alongside all other places of worship and buildings in the city center. He claims that both are so-called churches of spite, but with opposite meanings. The one in the yard of grandmother Fata was built in spite of common sense, human and divine justice. The other in Gračanica, after being damaged by Serb artillery was repaired and restored by Bosniak Muslims in spite of every evil. The same ones who saved it from expected revenge, after the last Serbian grenade destroyed the minaret of the White mosque in the center of Gračanica. Again, spiting evil.

